

ALMO

Siljansnäs socken
Leksands kulturmiljöprogram

Författare

Kristoffer Ärnback

Antagen av samhällsbyggnadsutskottet 2021-05-27

LEKSANDS
KOMMUN

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

Dalarnas
museum

ALMO

Siljansnäs socken
Leksands kulturmiljöprogram

Författare

Kristoffer Ärnäck

Redaktion

Lars Jönses och Kristoffer Ärnäck

Omslag: Vy mot den synnerligen välbevarade Landgården i den östra byklungan, Backen. Almo 69:1.

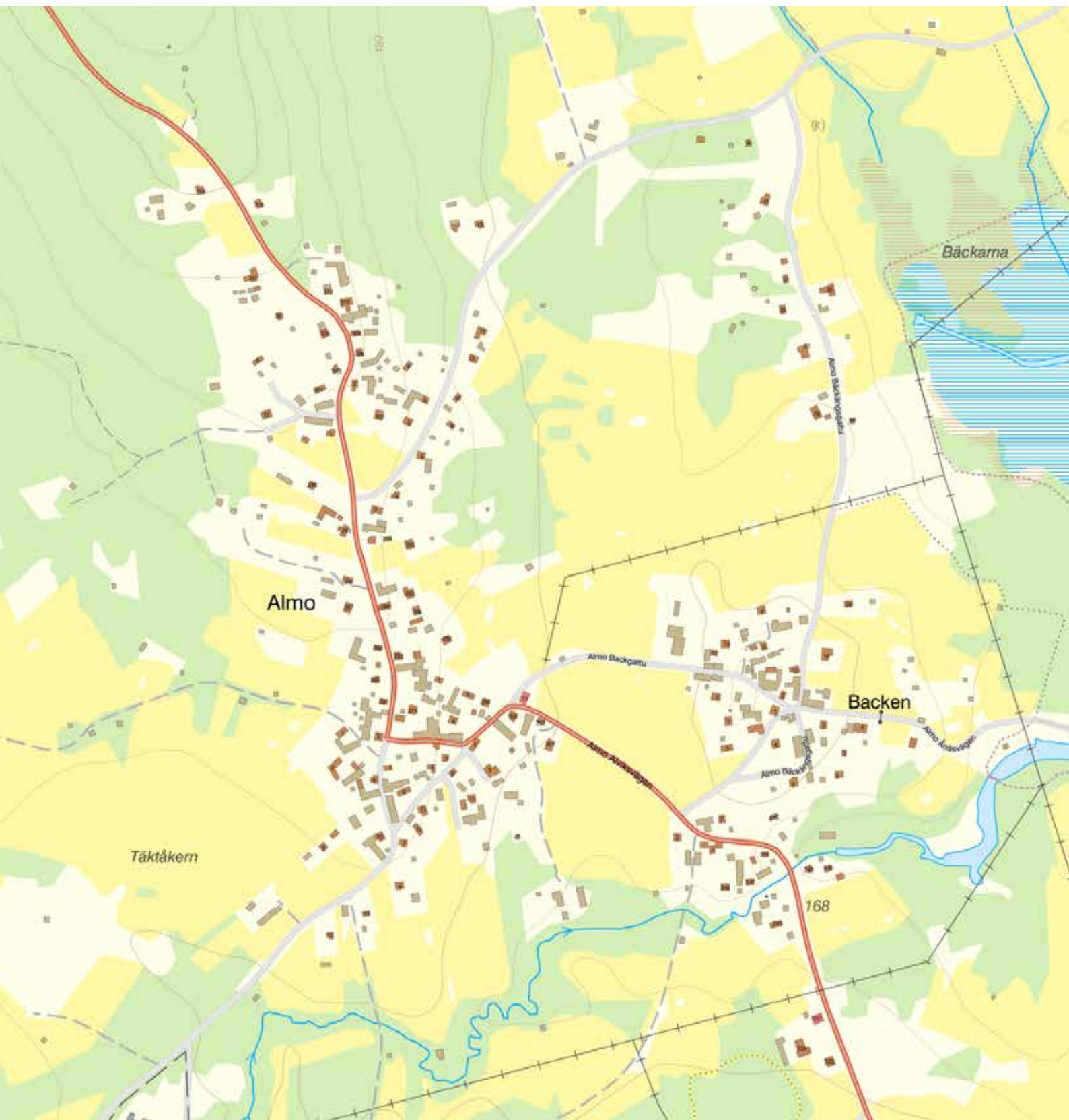
Fotografier och illustrationer: Om inget annat anges, Kristoffer Ärnäck, Dalarnas museum. Om inget annat anges härstammar rapportens kartor från Lantmäteriets tjänster *Historiska kartor* samt *Kartor, flygbilder och ortnamn*. Kartorna används i rapporten under Dalarnas museums avtalsnummer: ©Lantmäteriet I2014/00618

© Dalarnas museum 2021

ISSN:

Innehåll

Beskrivning	7
Historik	7
Varierande öppna och slutna odlingslandskap med holbyar	10
Härbrestorg och välbevarade gårdar i Backen	10
Kringbyggda gårdar, många ekonomibyggnader, slutna gaturum	11
Spridda gårdar och radbykaraktär inorr	12
Värden	12
Var varsam med	14
Värdekarta	17
Vad är ett kulturmiljöprogram?	18

Byn Almo är belägen väster om Alviken i Siljansnäs socken. Byn är uppdelad i två huvudsakliga klungor med öppet odlingslandskap däremellan. I nordväst finns radbylika bebyggelse.

BESKRIVNING

Almo består av två täta byklungor på holar (torra höjdlägen) i odlingslandskapet. Till byn hör även ett antal gårdar vid en bro över Almoån i söder, samt gårdar i en radbylik bydel som löper längs landsvägen norrut från den västra byklungan. Den östra byklungan, Backen, är tätt bebyggd och tydligt sammanhållen mot det omgivande odlingslandskapet. Bydelen innefattar flera välbevarade gårdar och byggnader, samt karaktäristiska ansamlingar av härbren invid bytorgen. I den västra byklungan finns fortfarande flera kringbyggda gårdar, men husen är inte lika välbevarade som i den östra byklungan. Bebyggelsen utanför de äldre byklungorna är i hög utsträckning förändrad eller tillkommen under 1900-talet. Här finns korsplanshus, stora jordbruksbyggnader, nationalromantiska sommarnöjen, faluröd komplementbebyggelse och modernistiska villor. Nästan alla hus i de äldre delarna av byn är i trä, med faluröd eller naturligt grånad fasad. Längst söderut i Almo, på sydsidan av Almoån ligger Almos byskola från 1908 med välbehållen äldre karaktär. På 1950-talet beskrevs Almo tillsammans med Alvik som två av Dalarnas mest ålderdomliga byar. Byn låg tidigare längs den huvudsakliga färdvägen mellan Leksand och Sollerön, men hamnade avsides när samma färdväg omflyttades i och med brobygget vid Östervikens inlopp till Byrviken 1893. Almo ligger i Leksands kommun och Siljansnäs socken, varav den senare bildades 1875 och innefattar ett område motsvarande före detta Näsbygge fjärding i Leksands socken. Samtidigt som socknen bildades Siljansnäs landskommun, till vilken Almo hörde fram till dess att landskommunen uppgick i Leksands kommun 1974.

Historik

Almo omnämndes i en skattelängd från 1539 som »Alma«. Namnet sammanhörde från början med *Almoån* som har sitt lopp genom den södra delen av byn. Sannolikt har bynamnet Almo sitt ursprung som en stelnad oblik from av ånamnet Alma – vilket i sin tur betyder »ån som brukar svämma över«. Genom historien har man påträffat flera spår av primitiv järnhantering runt byn, och söder om byklungan Backen finns lämningar efter stenåldersboplatser. I skattelängden från 1539 uppgavs tre skattebönder i byn. Därefter växte byn i omfattning och vid storskiftet kring år 1820 fanns 45 gårdar i byn. Många av storskiftets gårdsplatser är fortfarande bebyggda och flera gårdar har sannolikt lång kontinuitet på samma plats. Almo hade länge endast obetydlig andel mark vid fåbodställen och när man väl skaffade fåbodar, förhållandevis sent i förhållande till andra byar, sökte man sig mot socknens utkanter. Efter storskiftet har bebyggelsen i huvudsak expanderat norrut från den västra byklungan. När Karl-Erik Forsslund skrev om Almo under 1920-talet i *Med Dalälven från källorna till havet* fanns 70 gårdar i byn, därtill en kvarn och en såg vid Almoån. Almo var en av de byar som genomgick laga skifte kring 1900-talets mitt.

Välbevarade äldre hus i den östra byklungan. I bakgrunden Landgården. Almo 69:1.

Stora ekonomibyggnader i längor bildar kringbyggdhet och slutna bygaturum. Till vänster Almo 154:1 och till höger Almo 80:1.

Välbevarad äldre sidokammarstuga i östra byklungan. Almo 70:1.

Utsikt mot de småbrutna jordbrukslandskapen och spridd bebyggelse norr om den västra byklungan.

*Moderniserad enkelstuga i utkan-
ten av den östra byklungan. Den
västra byklungan syns i bakgrun-
den. Almo 153:2.*

I den västra byklungan finns fortfarande mycket sluten bebyggelse och kringbyggda gårdar. På många gårdar har äldre timmerhus ersatts med större längor av ekonomibyggnader från och med det sena 1800-talet. Almo 90:2 och Almo 74:2.

Varierande öppna och slutna odlingslandskap med holbyar

Odlingslandskapet kring Almo varierar mellan stora öppna åkermarker och mer småbrutna odlingsmarker där träd och odlingsrösen genombryter landskapet. Terrängen är delvis flack, delvis svagt kuperad. Nästan alla äldre gårdar är samlade i två täta klasar på torra höjdlägen i landskapet, vilket är kännetecknande för så kallade holbyar. Särskilt tydligt framträder den östra byklungan Backen, vilken omgärdas av större sammanhängande ytor med öppen åkermark och som tydligt ligger på en höjd i terrängen. Större sammanhängande partier med jordbruksmark finns även väster om byn. I norr är landskapet genombrutet av inramande skogsridåer som omfamnar de småskaliga odlingsmarker som finns i direkt anslutning till byn. Odlingslandskapet kring Almo avskiljs från odlingslandskapen vid Björken och Näsbyggebyn i nordöst genom små skogspartier, samt från odlingslandskapen i Alvik i söder genom Almoån med skogsomgivning söder om byn.

Härbrestorg och välbevarade gårdar i Backen

Den östra delen av byn består av den friliggande byklungan Backen. Backen är tydligt belägen på en torr höjd i landskapet, något som är karaktäristiskt för holbyar. Gårdarna i Backen ligger tätt intill varandra längs en rundgata. I byn finns även två karaktäristiska bytor, vid vilka byns samtliga härbren

Norrut finns mer spridd bebyggelse i radbykaraktär. Vissa hus har fortfarande välbevarad äldre karaktär. Almo 158:1.

samlats på ett karaktäristiskt sätt. Fyra vägar leder ut från byklungan – en i nordlig riktning mot Näsbyggebyn, en i östlig riktning mot Alviken, en i sydlig riktning mot Alvik och en i västlig riktning mot den andra byklungan i Almo. Det finns flera gårdar och byggnader med synnerligen ålderdomlig karaktär i Backen, däribland den helt kringbyggda gården på fastigheten Almo 69:1, med bland annat välbevarad äldre parstuga, portlider och källarstuga. Angränsande till samma gård finns även tomtmark med äldre fruktträd, och i öster en välbevarad äldre byggnad som tidigare varit butik. Även på fastigheten Almo 70:1 finns en välbevarad äldre sidokammarstuga. Även om bydelen som helhet uppvisar en ålderdomlig karaktär finns även beståndsdelar som är mer karaktäristiska för det sena 1800-talet och 1900-talet, exempelvis i form av faluröda komplementbostadshus i sydväst, och stora ladugårdslängor med tegeldel i söder.

Kringbyggda gårdar, många ekonomibyggnader och slutna bygaturum

Den västra delen av byn består av en mer utspridd byklunga med viss holbykaraktär, som fortsätter norrut i glesare bebyggelse. Den äldsta delen av den västra byklungan är centrerad kring ett rikt förgrenat bygatusystem med slingrande och smala bygator. I den västra delen av byklungan finns en korsning med majstång. Många gårdar i den västra byklungan har fortfarande en

förhållandevis välbevarad kringbyggd karaktär. Goda exempel finns på fastigheterna Almo 81:2, Almo 62:2, Almo 90:2 samt Almo 100:1. Det är även vanligt med äldre bevarade ekonomibyggnader i slutna längor, samt större ladugårdar med tegeldel som sannolikt tillkommit under 1900-talet. De flesta av dessa ekonomibyggnader har långsmal form, sadeltak med tvåkupigt taktegel, spröjsade tvåluftsfönster där fönster förekommer, svartmålade eller faluröda trädörrar, enkel rödfärgad liggpanel och även rödmålade detaljer så som vindskivor och knutbrädor. Finns vitmålade detaljer rör det sig främst om fönsteromfattningar. Den stora mängden ekonomibyggnader som angränsar till gaturummen bidrar till en karaktäristisk täthet och slutenhet inuti byn. Beträffande bostadshus har nästan alla äldre bostadshus moderniserats eller utbytts mot varianter av korsplanshus från och med 1800-talets slut och under 1900-talet. Några särskilt vanliga moderniseringar tycks ha varit att byta ut äldre farstukvistar och äldre spröjsade fönster samt att höja takfoten för att få plats med större fönster på långsidan på byggnadernas övervåning. Samtidigt har de flesta byggnaderna fortfarande tåräfasad och faluröda eller naturligt grånade. Längst österut i byklungan finns en bystuga, sannolikt tillkommen kring 1900-talets mitt.

Spridda gårdar och radbykaraktär mot norr

Norrut från den västra byklungan övergår byn i mer spridd bebyggelse av radbykaraktär. Här är gårdarna centrerade kring den genomlöpande Alviksvägen, samt kring en avstickare till denna. I den nordvästra delen av byn är det mer glest mellan gårdarna, och de flesta byggnader är sannolikt tillkomna från och med det sena 1800-talet. Lika som i den västra byklungan är många hus moderniserade eller nybyggda under 1900-talet. Samtidigt finns här ett par gårdar med välbevarade äldre bostadshus. Särskilt framträdande är den gård som finns på fastigheten Almo 158:1, och som innefattar två äldre sidokammarstugor om två våningar, varav den ena är utbyggd i vinkel. På samma gård finns även en äldre länga med ekonomibyggnader. Framträdande är även de välbevarade korsplanshus som finns på fastigheterna Almo 188:1 och Almo 96:1.

VÄRDEN

I Almo är samspelet mellan den småskaliga, täta bebyggelsen i de äldre bykärnorna och det öppna odlingslandskapet särskilt värdefullt. Att det syns att gårdarna koncentrerats till torra platser i landskapet öppnar för en förståelse för odlingsmarkens betydelser i äldre tider – och ger byn sin distinkta karaktär med flera byklungor som omges av växelvis öppen, växelvis småbruten odlingsmark.

I Almo finns fortfarande många gårdar med kringbyggd karaktär, vilket är värdefullt. Detta eftersom gårdarna är uppförda på ett sätt som varit vanligt i Leksand åtminstone sedan 1700-talet. Kringbyggdheten är även ett värdefullt karaktärsdrag som är typiskt för byarna, och som bidrar med en miljö-

skapande täthet och trivsam slutenhet. Särskilt värdefulla är de gårdar där det fortfarande finns äldre timmerbyggnader, eftersom dessa är anknutna till timmerhuskulturens månghussystem, som är mycket karaktäristiskt för Övre Dalarna och Leksand. Mest framträdande är Landgården, där den fyrkantiga helt kringbyggda gårdsformen som var vanlig under 1700- och 1800-talen fortfarande finns bevarad. Även härbrestorgen i den östra byklungan är mycket karaktäristiska, och kan berätta om nya sätt att organisera bymiljöerna efter storskiftet på 1800-talet.

Att vissa gårdar delvis är utglesade och att äldre timmerhus på många gårdar, särskilt i den västra byklungan är utbytta mot större ekonomibygnader i slutna längor, återspeglar hur den äldre kringbyggda gården kom att förändras från och med 1800-talets slut och i industrisamhället. Spåren av denna förändring är också värdefulla eftersom de kan berätta mycket om bebyggelsen i Leksands byar som de ser ut idag, och skapa förståelse för de förändringsfaktorer som påverkat bygden under 1900-talet. Större ladugårdskomplex som angränsar till bygatusystemet och därigenom bildar smala och slutna gaturum är också värdefulla eftersom de är viktiga för byns karaktär.

Alla välbevarade parstugor, sidokammarstugor och enkelstugor är värdefulla eftersom de kan bidra med berättelser om livet i det äldre bondesamhället. De äldre husen är dessutom en viktig beståndsdel i vad som gör byarna till speciella och trivsamma livsmiljöer. Här syns det att människor levt under mycket lång tid. Husen är dessutom byggda i en lokal tradition som utvecklats och använts under flera hundra år, fram tills industrialismens intåg, mot

Kontrasten mellan det öppna jordbrukslandskapet mellan de två byklungorna och bebyggelsen på ett höjdläge i östra byklungan, Backen.

1800-talets slut och kring sekelskiftet år 1900. Även nyare bostadshus, i form av korsplanshus i den västra byklungan, är värdefulla eftersom de bidrar till byns karaktär. Dessa hus bär dock på andra berättelser – exempelvis om hur Leksand mottog industrisamhällets förändringsvågor, och utvecklades under 1900-talet med ena foten i historien. Många av dessa är också senare moderniserade med exempelvis nya fönster och tilläggsisolering, vilket kan berätta om 1900-talet och modernismen (arkitekturstilen) och hur den mottogs i Leksands byar, samt utvecklingen under 1900-talet.

Även om de äldre husen i Leksand är unika och i sina detaljer bär många olikheter som gör varje gård speciell, finns flera gemensamma nämnare som starkt påverkar bebyggelsens karaktär. Ofta framträder bebyggelsen som ett gytter av tätt placerade röda hus med likartad storlek och form. Det är denna karaktär som kanske starkast kännetecknar byarna, och de aspekter av bebyggelsen som bidrar till denna karaktär är därför särskilt värdefulla. Nästan alla hus i de äldre byklungorna är låga - sällan högre än två hela våningar. Många byggnader har dessutom en långsmal form eller bildar tillsammans långsmala längor som ingår i olika kringbyggda former. De flesta byggnaderna har också sadeltak med tegeltäckning. Att de flesta husen är färgade med falu rödfärg eller omålade i trä är också mycket viktigt för byarnas generella karaktär. Den faluröda färgen har dessutom historisk betydelse, då den präglar byarna i Övre Dalarna och Leksand sedan åtminstone 1800-talets senare hälft. Beträffande vita detaljer i form av exempelvis fönster, fönsterfoder, vindskivor och knutbrädor är detta värdefullt där det förekommer, eftersom även detta är en påtaglig beståndsdel i byns karaktär.

Almos byskola från 1908 kan på ett tydligt vis berätta om skolväsendets utveckling i byarna kring sekelskiftet år 1900 och bedöms därför ha särskilt kulturvärde.

Var varsam med:

- Att odlingslandskapet hålls fritt från bebyggelse vid sidan av traditionella jordbruksbyggnader så som hölador etc. Att byarna är koncentrerade till avgränsade höjdlägen, holar. Förutsatt att byggnaderna anpassas till byns karaktär är det bättre att placera nya gårdar och bebyggelse så att de befintliga byklungorna förtätas, än att anlägga nya gårdslägen på den öppna jordbruksmarken.
- Det småbrutna odlingslandskapets beståndsdelar förutom själva odlingsmarken, så som odlingsrösen, träd, fruktträd, stora stenar och buskar.
- Välbevarade äldre timmerhus – både manbyggnader och ekonomibyggnader uppförda innan 1940. Särskilt i Backen finns en särskilt hög koncentration av både välbevarade äldre bostadshus och ekonomibyggnader. Särskilt värdefulla karaktärsdrag på äldre byggnader är ofta: sadeltak med enkupigt eller tvåkupigt taktegel, blottade timmerstommar, kilsågad äldre panel, dörrar och fönster äldre än 1965, tegelskorstenar, farstukvistar med eller utan profilsågade de-

De flesta husen i byn, både nya och gamla är faluröda och byggda i trä. Almo 188:1 och Almo 77:2.

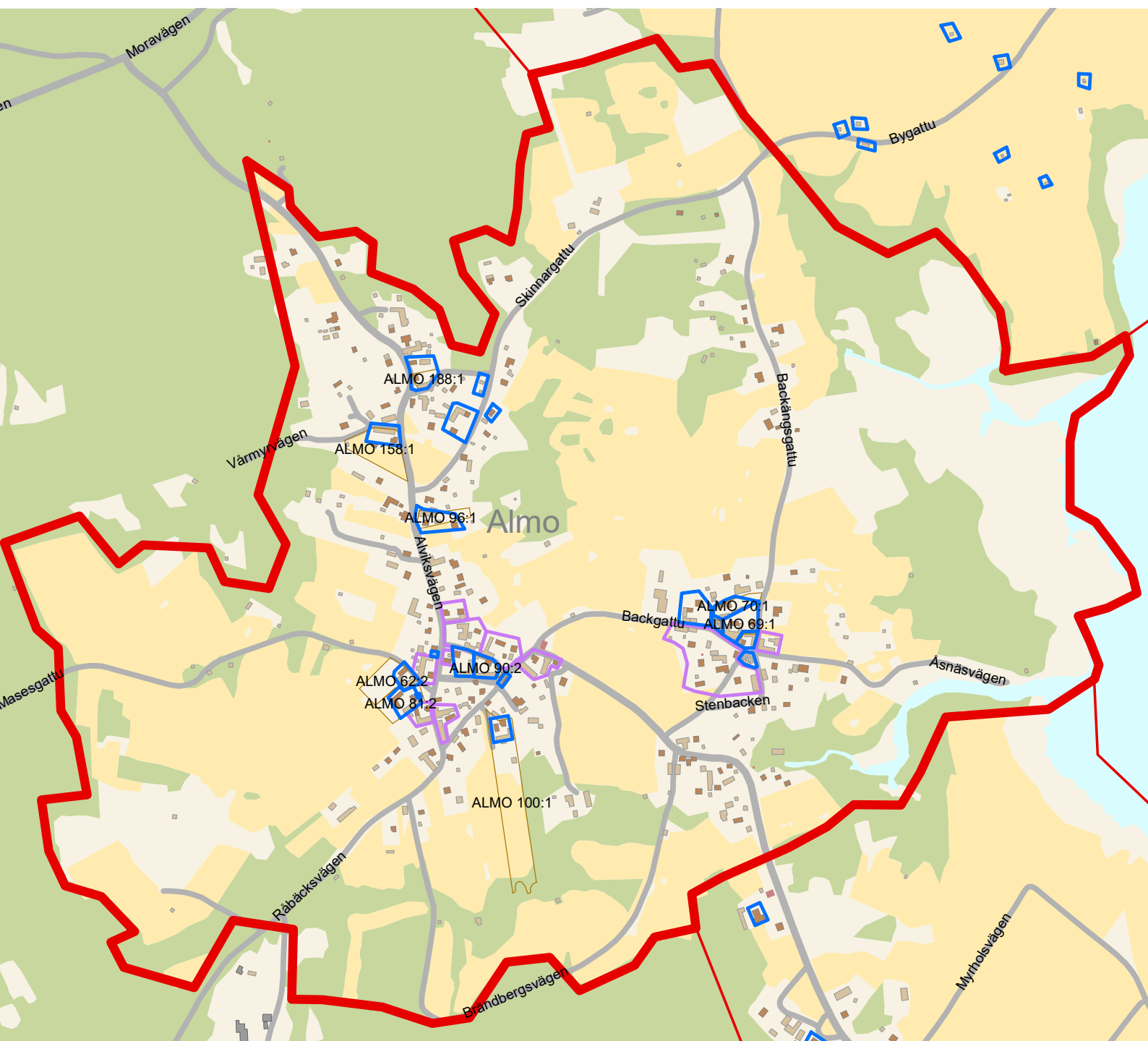
Bebyggelsen i Almo är sluten. Ekonomibygnaderna som omger gårdstunen är särskilt viktiga för karaktären. Husen står även tätt, och är inte särskilt höga. Almo 74:2.

Välbevarad äldre sidokammarmarstuga i östra byklungan. Denna typ av byggnader, samt äldre parstugor och enkelstugor i liknande skick är mycket värdefulla. Almo 70:1.

taljer, profilerade fönsteröverstycken och grundmurar med synlig natursten.

- Att nästan alla hus är byggda i trä eller knuttimrade, samt att nästan alla hus är rödfärgade med vita brädfoder kring fönstren. På hus nyare än sekelskiftet år 1900, även vita detaljer i form av knutbrädor och vindskivor. Undvik dock att sätta panel på, eller omfärga de fåtal byggnader som är uppförda under 1900-talet i en avvikande färgsättning eller materialkomposition. Det finns ett värde i att låta även sådana byggnader bevaras och tala för sin egen tid. Dessutom kan särskilt tegel- och putsfasader vara utformade med hög utformningsmässig kvalitet.
- Kringbyggda gårdstun, både sådana som är helt kringbyggda och utglesade från och med 1800-talets slut är värdefulla. Gårdstunen bör inte ytterligare utglesas, men kan eventuellt förtätas med nya byggnader där det in på 1900-talet fortfarande funnits byggnader som därefter borttagits. Särskilt viktigt är att vara varsam med de sidor av gårdstunen som vetter mot en bygata, eftersom dessa tillsammans bildar karaktäristiska slutna och smala bygaturum.
- Bygatusystemen med smala bygator som möts vid byttorg, majstångsplatser och komplexa flervägs korsningar. Var även varsam med de byggnader som angränsar till gaturummen eftersom dessa bidrar med karaktäristisk slutenhet mot gaturummen.
- Härbretorgen i Backen, som skyddas som byggnadsminne.
- Den sammanhållna byggnadshöjden om högst två hela våningar.
- Att byggnaderna har en långsmal form, eller bildar långsmala enheter som tillsammans bildar kringbyggdhet.
- Att byarna är tätt bebyggda, och att husen står tätt intill varandra.
- Tegel som takmaterial, i synnerhet befintliga enkupiga och tvåkupiga tegeltak.
- Den enhetligt förekommande ofärgade eller faluröda färgen. Avstå från att rödmåla naturligt grånade timmerhus. Dessa byggnader har en egen karaktär som i sig är värdefull, och som samspelar väl med sin omgivning även utan rödfärg.
- Vitmålade detaljer så som fönster, fönsterfoder, fönsteröverstycken, knutbrädor och vindskivor där de redan förekommer. Undvik att måla andra detaljer än fönster och fönsterfoder vita på ekonomibyggnader, eftersom detta ej förekommit i någon större utsträckning historiskt.
- Byskolans befintliga karaktär.

Värdekartan redovisar en klassificering av miljöer och bebyggelse enligt följande: *Röda områden* markerar större landskapsavsnitt och bebyggelseområden med kulturvärden eller mycket höga kulturvärden. Värdebärande egenskaper inom dessa områden kan exempelvis vara byggnaders färgsättning, skala och form, sammanhållen byggnadshöjd eller jordbrukslandskapets öppna och hävdade karaktär.

Lila områden markerar gårdar, byggnader, odlings- eller betesmark och bebyggelseområden som bedöms ha kulturvärden.

Blå områden markerar gårdar, byggnader, odlings- eller betesmark och bebyggelseområden som bedöms ha särskilt kulturvärde.

Vad är ett kulturmiljöprogram?

Ett kulturmiljöprogram är ett kunskapsunderlag framtaget för att tydliggöra kulturmiljöns egenskaper och karaktäristik, utan att dessa vägts mot andra intressen. När kommunen fattar beslut i detaljplaner och bygglov ska en avvägning göras mellan olika allmänna intressen, exempelvis kulturmiljöer eller naturvård, och enskilda intressen, som behovet av en större bostad eller en grannes önskan om utsikt. Det här beskrivs i Plan- och bygglagens (2010:900) andra kapitel. Genom att i förväg ta ställning till vilka områden som har särskilda värden och vad det är som gör området värdefullt förenklas kulturmiljöfrågan i den dagliga handläggningen, men beslutet om vad som är lämpligt att göra på en viss byggnad eller i ett visst område sker i det enskilda plan- eller bygglovärendet.

Ett kulturmiljöprogram kan innehålla beskrivningar av de kulturhistoriska värden som finns hos en byggnad eller en plats. Ett kulturmiljöprogram kan också beskriva miljöns historia, utveckling, nyttjande genom tiden och vilka delar och karaktärsdrag som finns kvar i området idag.

Avsikten är inte att kulturmiljöprogrammet ska vara en ”våt filt” över bebyggelsen, utan snarare att det ska vara ett verktyg för hur kommunen och fastighetsägare ska kunna använda, utveckla och tillvarata kulturmiljön för att skapa en attraktiv kommun och livsmiljö.

Kulturvärden

En kulturmiljö är sammansatt av en mängd egenskaper. En egenskap kan exempelvis vara en byggnads material, byggnadshöjd, fönstersättning, färg eller namn.

En egenskap är aldrig automatiskt värdefull. Ett värde tillskrivs alltid en miljö av olika människor i vår samtid. Personer med olika kompetenser och intressen tillskriver miljöer olika typer av värden. En byggnadsantikvarie kan bedöma att en miljö är särskilt värdefull eftersom den kan utgöra ett slags fysiskt källmaterial som berättar om det förflutna. Samhället kan använda sådana miljöer för att förmedla och konkretisera berättelser om vår historia och på så vis ge människor bättre möjligheter att förstå sin samtid. En arkitekt kan bedöma att en miljö är särskilt värdefull eftersom dess olika arkitektoniska parametrar skapar en vacker och trivsamt livsmiljö. En person kan också bedöma att en plats är värdefull eftersom hen har många minnen kopplade till den.

Det är väldigt viktigt att tydliggöra varför en egenskap tillskrivits ett värde och av vem. Då blir det möjligt att senare följa upp på väderingen och förstå varför den är gjord.

Vad och hur har vi bedömt?

I detta kulturmiljöprogram bedöms kulturhistoriska och estetiska värden, samt delvis även sociala värden. Begreppen förklaras i sitt sammanhang nedan. Alla värderingar är skrivna och utförda av byggnadsantikvarier vid Dalarnas museum. Begreppet kulturvärde används för att beskriva den sammantagna bedömningen mellan dessa tre värdeaspekter.

Kulturhistoriska värden

Miljöer, platser och byggnader med kulturhistoriska värden bär på berättelser om det förflutna som av olika anledningar bedöms vara viktiga för vår samtid – eller att bevara för framtiden. I arbetet med Leksands kulturmiljöunderlag har berättelserna om det äldre bondesamhället, timmerhuskulturen, turismen i Leksand och industrisamhället bedömts som särskilt viktiga. De värderingar som finns listade i rapporterna och på hemsidan utgår ifrån bedömningar om hur olika platser, miljöer eller byggnader återspeglar olika aspekter av dessa berättelser. På platser där andra intressanta berättelser tydligt framträder har även dessa medtagits i bedömningen av byns olika värden. Det kan exempelvis beröra anknytningar till välkända historiska personer eller lokala traditioner som är särskilt viktiga för en specifik by. I Leksands-Noret återspeglas delvis andra berättelser än i byarna, varför bedömningsgrunderna där skiljer sig från byarna. Miljöer och byggnader som inte förändrats nämnvärt under de senaste 40-50 åren värderats generellt högt i detta kulturmiljöprogram. Detta beror på att ovannämnda berättelser mer tydligt kan utläsas ur de miljöer som inte nämnvärt förändrats under senare tid.

Estetiska värden

Miljöer, platser och byggnader med estetiska värden bedöms ha stora utseendemässiga och upplevelsemässiga kvaliteter idag. Det kan röra sig om byggnader som är uppförda med stor hantverksmässig skicklighet och högkvalitativa material, landskapsrum där bebyggelsen och landskapet tillsammans bildar trivsamt eller miljöer som är synbart gamla och bär många spår av tidens tand. Bedömningen av estetiska värden har utförts av Dalarnas museums byggnadsantikvarier och har i första hand gått ut på att fånga upp och värdesätta landskapets och byarnas unika karaktär beträffande färgsättning, volymer, former och placering i landskapet. Landskapets karaktär berättar oftast en viktig berättelse och har därför kulturhistoriska likväl som estetiska värden. Den värderingstext som i rapporter och bykaraktäriseringar benämns Låg, tät, faluröd eller ofärgad bebyggelse är den enda som helt och hållet utgått ifrån en estetisk bedömning av byarna.

Sociala värden

Miljöer, platser och byggnader som väcker känslor och är betydelsefulla för grupper eller enskilda personer har sociala värden. I detta kulturmiljöprogram har sociala värden endast undersökts översiktligt genom ett inledande församråd där allmänheten fått möjligheten att lämna in förslag till miljöer att ta med i kulturmiljöprogrammet. Vi har i största möjliga mån bejakat dessa förslag i inventeringsarbetet, och tagit med miljöer som framträtt i församrådet när vi besökt aktuella byar och platser i inventeringsarbetet.

Biologiskt kulturarv

Enkelt uttryckt är biologiskt kulturarv natur som berättar om kultur. Allt från enskilda träd till hela landskap kan berätta historien om den mänskliga närvaron. Eftersom berättelserna förmedlas av något levande ligger det i sakens natur att det biologiska kulturarvet befinner sig i ständig förändring- det kan vara kortlivat men kan också fortleva i århundraden.

Biologiskt kulturarv är resultatet av människans möte med det levande i naturen. Genom att förstå detta möte kan vi förklara det vi ser i landskapet och visa vad som behövs för att ta vara på olika värden i landskapet.

Det biologiska kulturarvet kan handla om enskilda träd och buskar som formats av människan, som träd som planterats i en allé eller hamlats för att lövet ska kunna användas som foder till djuren. Det kan även vara större landskap, som fåbodvallen med hackslog, med den omgivande skogen som brukats för bete och där vallkullorna gjort ristningar i träden där de rastat. Det kan även vara det brukade landskapet runt och inne i byn, med ängs- och åkermarker.

Fastighetsbeteckningar och GDPR

I kulturmiljöprogrammet anges fastighetsbeteckningar för att visa på var det finns värden, i exempelvis en miljö eller byggnad. Fastighetsbeteckningar kan anses vara personuppgifter.

För att behandla personuppgifter i kommunens verksamhet måste dataskyddsförordningen (GDPR) följas vilket betyder att det ska finnas stöd i en av de rättsliga grunder som återfinns i GDPR. För att använda fastighetsbeteckningar i kulturmiljöprogrammet hänvisas till GDPR:s artikel 6.1.e, att behandlingen är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i kommunens myndighetsutövning. Uppgifter av allmänt intresse enligt artikel 6.1.e ska exempelvis ha stöd i lag eller annan förordning. Obligatoriska uppgifter som ålagts kommuner att utföra, exempelvis bygglovgivning, översiktsplanering och detaljplanering enligt plan- och bygglagen, är av allmänt intresse. För att kunna ta väl avvägda beslut i bygglov och detaljplanering men även för att allmänheten ska kunna följa plan- och bygglagen även i de fall det inte krävs myndighetsutövning (exempelvis bygglov), behövs bra kunskapsunderlag kring kulturmiljöns värden och var de återfinns, geografiskt. Relevanta lagrum återfinns i plan- och bygglagen:

- 2 kap 3 § om att planläggning ska göras med hänsyn till de kulturhistoriska värdena,
- 2 kap 6 § om att planläggning, bygglovgivning och även vid åtgärder som inte kräver lov, ska bebyggelse och byggnadsverk utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till bl.a. kulturvärdena på platsen,
- 4 kap 16 § om reglering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i detaljplan,

Ålderdomlig parstuga på Landgården i byklungan Backen. Gården är fyrkantsbyggd med ett till stor del oförändrat mångbussystem och bedöms ha särskilt kulturvärde. Almo 69:1.

- 8 kap 13 § om förbud mot förvanskning av en byggnad som är särskilt värdefull,
- 8 kap 14 § om att underhåll ska göras varsamt så att byggnadsverkets kulturhistoriska värde bevaras och
- 8 kap 17 § om att ändring och flyttning av byggnad ska göras varsamt så att dess kulturhistoriska värden tas tillvara.

För att enkelt och exakt ange läge är det mest lämpligt att använda fastighetsbeteckningar, som sällan ändras och när de ändras så kan deras historiska utsträckning spåras i Lantmäteriets förrättningsakt.

LEKSANDS
KOMMUN

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

 **Dalarnas
museum**